

Vajda Gábor

AZ ISKOLAÜGY ÁTTEKINTÉSE (1990-2006) II.*

A Magyar Egyetem tervezete

Miután néhány évig a visszarendeződés sötét szelleme fogja akadályozni Szerbiában a szabad egyetem és a felelős szellem autonómiájának megvalósítását, a Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka) és a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (Újvidék) teszik a dolgukat. Ennek megfelelően minthogy „Szerbiában folyamatban van az egyetem reformja és a törvényhozás harmonizációja, melynek célja a felsőoktatás autonómiája és az egyetem bekapcsolása a nemzetközi tudományos vérkeringésbe” (**Európai Unió – emberi és kisebbségi jogok**, 229. p.) 2001-ben tanulmány jelenik meg az önálló vajdasági magyar felsőoktatási intézmény megvalósíthatóságáról (a HTMH támogatásával), különös tekintettel az 1999-hez fűződő bolognai európai felsőoktatási ajánlatokra. Ennek megfelelően a szerzőnek a délvidéki magyar egyetemalapításhoz való viszonyulását a rugalmasság és a nyitottság jellemzi. Elképzelése szerint az új intézmény munkáját legalább három város (Újvidék, Szabadka és Zenta) valósítaná meg, de központként – a szóránymagyarság érdekében – a már kialakult infrastruktúra és a magyar szakkáder többségének lakhelye miatt Újvidéket ajánlja.

A belgrádi minisztérium válaszra sem méltatta a tanulmányt. De a Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programirodával – a 2002-ben bekövetkezett kormányváltás miatt – is csupán megkezdődhetett a délvidéki szakemberek egy csoportjának együttműködése. Azóta az anyaország annak dacára sem támogatja a délvidéki magyar egyetem megalapításának tervét, hogy egyelőre még mindig kb. 300.000 magyar lakosa van a Vajdaságnak, holott az európai normák szerint elég ha 150.000-et számlál a nemzeti kisebbség ahhoz, hogy

megfelelő számú hallgatóval láthassa el az egyetemét. Példaként a 300.000 lakost számláló finnországi svédeknek és a 200.000-nyit kitevő dél-tiroli németeknek az önálló felsőoktatási intézménye szolgál. De a délvidéki magyar oktatáson az is lendítene, ha legalább az valósulhatna meg Szabadkán vagy Zentán, ami Beregszászon a kárpátaljaiak, Nyitrán pedig a felvidéki magyarok számára már létrejött.

Hogy minden ok megvan az elkeseredésre, azt a VMTT által 2002-ben szervezett tanácskozás is bizonyítja. Annak ellenére is, hogy Tóth Lajos, az egyik szervező az ott elhangzott s utóbb nyomtatásban is megjelentetett (**A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban**) beszámoló bevezetőjében ösztönösen tűzoltó szerepbe helyezkedve kijelenti: „Nem szeretnénk, ha ennek a tanácskozásnak az anyagát bárki is vészharangkongatásnak fogná fel.” Mert minden, ami itt és a Magyarságkutató Tudományos Társaság korábbi kiadványaiban – főleg hozzászólás formájában – nyilvánosságra került, a magyarok tanügyének katasztrofális helyzetére utal. A gyakorlat lázít az elsimító szándékú elmélettel szemben, amikor pl. Mészáros Zoltán elpanaszolja, hogy a törvény eleve lehetővé teszi a magyar nyelvű oktatás diszkriminációját. Nincs ui. paragrafusba foglalva, miszerint kizárólag a diákok nyelvét dokumentummal bizonyíthatóan ismerő pedagógus taníthat a kisebbségi tagozatokon, s ez elképesztően tág teret biztosít az igazgatói manipulációknak. Ennek köszönhetően a nemzeti identitás védelmének funkcióját is betöltő tantárgyak nem ritkán nemcsak a tantervnek vagy a tankönyvnek, hanem a tanár személyének köszönhetően is a fiatalok személyiségcsontkításának eszközeivé válnak.

A korábbi évek alapítványok segédletével összegyűjtött panasz- és követeléshalmazainak kiadásai csupán a csökevényesedést nyugtázták. Ezt szem előtt tartva sorolja föl Nagy Margit, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének az elnöke – jórészt a Magyarságkutató Tudományos Társaság által 1997-ben tartott

tanácskozás zárónyilatkozatában megfogalmazott óhajokat megismételve – a legsürgősebb teendőket. Ezen a nagy hiánylistán szerepel a magyar tagozatok tanulók létszámától független megnyitása, a magyar szakembereknek az oktatásfejlesztési tervek kidolgozásába való bevonása, a pedagógiai dokumentáció anyanyelven való készítésének joga, a magyar tankönyvek és taneszközök használata, a budapesti és a belgrádi minisztérium között megteremtendő szakmai és oktatáspolitikai együttműködés, a magyarországi tankönyvek s egyéb kiadványok behozatalának korlátlansága, a diplomahonosítások egységes rendezése, az oktatással foglalkozó magyar szervezetek belgrádi támogatása, a magyar jellegű ünnepek megrendezésének szabadsága, az igazgatók, a szakszolgálatot teljesítők és a tanfelügyelők magyar nyelvismerete, a magyarok kultúrájának általuk való megbecsülése, a két tannyelvű iskolákban a magyar tantestület önállósodása.

Vajda Gábor **Az alku: belenyugvás a pusztulásba** c., a Jugoszláviában élő magyarok tantervéről és tankönyvei kapcsán, Szerbia európai érdekeit is szem előtt tartva, a belgrádi hatalommal való egyezkedéstől, a vajdasági magyar politikusok által kialakított gyakorlattól óv. Többi között ezt írja: „Azoknak a pedagógusoknak kell tehát a jövőbenő magyar iskoláink, illetve tagozataink tantervét az oktatási minisztérium asztalára tenniük, akik nem tévesztik össze a lojalitást a szolgálékűséggel, az öntudatosan vállalt állampolgárságot a rövid vagy hosszú távú asszimilációba való belenyugvással: nem egyeztetnek, nem alkudnak, mert a szakmai tájékozottság mellett felelősségtudattal is rendelkeznek. Tehát a lelkiismeretüknek is megfelelően mindenféle politikától és egyéb elfogultságtól független tématerveket készítenek az eddig kellő nyomatékkal el nem ítélt módon manipulált humántárgyak (magyar nyelv és irodalom, történelem, társadalomismeretek, zene- és képzőművészet) tanításához. Ezeknek a tantárgyelképzeléseknek minden tekintetben a nemzetköziséget magukban rejtő nemzeti értékekhez kell igazodniuk. Ami persze nem jelenti azt, hogy – főleg a történelem és a társadalmi

ismeretek oktatásában – nem kellene tekintetbe venni a magyar kultúrának a délvidéki, szlávokkal összefüggő vonatkozásait, s hogy az irodalom tanításában nem lehetne némi helyet szorítani a magyarok és délszlávok kapcsolattörténete megfelelő kivonatának, -- amennyiben a vajdasági szerb iskolák tantervében is helyet kapnának ezek a magyarok megbecsülése szempontjából fundamentális fontosságú ismeretek.” (59. p.)

Az „apró lépések” pótmegoldása

Egészen más azonban kimondani: mi nem jó, mire lenne szükség, s megint más lenne az egyedül célravezető polgári engedetlenségre szólítani föl a pedagógusokat, szülőket és a diákokat. Az iskolában dolgozók között ezt a kiemelkedő személyiségek sem tehetik meg, ui. az állásuk az igazgatók kénye-kedvétől függ. Azoknak a szava viszont érdemben nem jöhet tekintetbe, kik pedagógus létükre sem a tanügyben dolgoznak. S ez azt jelenti, hogy az évenként egyszer-kétszer megrendezésre kerülő oktatásügyi tanácskozások jelentősége pusztán a téma melegen tartásában van. A magyarországi alapítványok nem is várnak többet. A mögöttük megbújó államérdeknek nem felelne meg, ha valamelyik összejövétel végének zárónyilatkozata kiáltványszerűen szólítaná föl a magyarokat, hogy bojkottálják a szerb állami iskolát, mert az napról napra megalázza, hosszú távon pedig megsemmisíti őket.

Marad tehát az „apró lépések” VMSZ szerb hatalomban pozícionált politikusainak megfelelő taktikája. Más szóval a lényeg túldimenzionált kis eredményekkel való elfedése, a látszatteremtés. Ennek jellemző példája az a mód, ahogyan pl. az Észak-bácskai Magyar Pedagógiai Egyesület viszonyul (2002-ben) a tanügy, de főleg a magyar diákok nyomorúságos helyzetéhez. Ahelyett ui., hogy – a Magyar Szóban és a Hét Napban megjelent, ill. ismertett belgrádi minisztériumhoz címzett levele szerint – a vajdasági magyarok oktatásának egészét szem előtt tartva igyekezett volna

kiharcolni a korlátlan tankönyvbehozatalát, a saját csoportérdekének megfelelően, egyelőre csak az általános iskolák alsó tagozatai számára igényli kizárólag azoknak a tankönyveknek a behozatalát, amelyek az Apáczai és a Mozaik könyvkiadóknál jelentek meg.

Nem csupán az itt a probléma, hogy az Észak-bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete szinte semmit sem kér ahhoz képest, hogy mire lenne szükségük a pedagógusoknak, hanem az is, hogy a belgrádi minisztérium – a trianoni döntés óta gyakorlatának megfelelően – bármikor visszavonhatja az engedélyét. Vagyis a „nyiti-csuki” játék addig folyhatna, amíg az utolsó magyar tagozat is meg nem szűnne. Valójában a részek helyett összefogásra törekvőn és folyamatosan csupán az egészet (a minél teljesebb, jelen esetben az iskolai) önrendelkezést (még hozzá az európai központokig hallatszó hangerővel) érdemes követelni a hatalomtól.

Az Észak-bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete azzal áhítja a belgrádi minisztériumot és önmagát, hogy csak addig lesz szükségünk behozatali tankönyvekre, míg nem írhatunk saját magunk tankönyveket iskolásaink számára. Ez viszont – ritkább esetektől eltekintve – alig lehetséges, mert a következő évtizedekben a kultúrában az anyagi és szellemi erőnket nagymértékben a Tito-érában elkövetett egyéb nagy mulasztásaink pótlására kell fordítanunk. Nem beszélve arról, miszerint amit a jövőnk tankönyvíróinkba beléjük neveltek, a szándékuk ellenére is befolyásolnák a munkájukat. A csúcsértelmiségünk viszont a pozíciója védelmében, tehát többé-kevésbé a saját lojalitása bizonyításának rendelné alá a gyerekek számára írandó szöveget. Ezekben pedig a nemzetinek (benne az általános emberinek, a nemzetközinek) és a szakmainak (nyelvileg-fogalmilag tisztának) kellene dominálnia. Ha közülük valamelyik csorbát szenved, akkor a régi bűneinket szaporítjuk.

Különben az évezredfordulón használatban levő tankönyveknek mindenesetre nem csupán a nyelvszellemi magyartalanság a problémája, miként az említett folyamodvány jelzi,

hanem a nemzetünkre vonatkozó ismeretek mellőzése, a magyar gyerekek szerb nacionalizmus általi megalázása.

Bántón, szinte tragikusan szakszerűtlen tehát a gyerekeink-unokáink neveléséhez és tanításához való hozzáállása az említett pedagógustársulatnak. Ennek első oka az, hogy a vezetői származékainak többsége Magyarországon van, tehát a szülők nincsenek érdekelve az itteni oktatás színvonalának emelésében. A második ok: az általam ismert két oktatási intézményt (az Észak-bácskai Pedagógus Egyesületet és a Módszertani Központot irányító személyiségeknek nincs pedagógusi képzettsége, diplomája. Az egyiknek még egyetemi végzettsége sincs! Ez azért is fölháborító, mert részben az egyikőjük miatt kényszerült kivándorlásra a Magyar Tanszéknek az az eminens diplomása, akit csupán azért nem engedett tanársegédként elhelyezkedni a politika, mert nem volt hajlandó belépni a Kommunista Szövetségbe, s mert az autonóm vajdasági belügyet kutyaszorítóban hagyva, inkvizítori kihallgatások során sem akarta, fölkínált kedvezmény ellenében sem, legalább látszólag vállalni az albán nacionalisták vajdasági magyar megfelelőjének szerepét.

Erről az esetről viszonylag sokan tudnak, mégsem tett senki lépést annak érdekében, hogy ez a kiváló szakember (ahelyett hogy lexikoncikkeket írjon odaát) visszatérjen, és a pedagógusok élén úgy maradjon továbbra is „nacionalista”, mint eddig: a magyar nyelv és kultúra alapos ismeretének, megbecsültetésének formájában.

Az „apró lépések” politikája azért is nyugtázza a délvidéki magyarok iskoláztatásának leépülését, mert hiányoznak a magyar pedagógusok. Ennek kapcsán Ribár Béla a többi között ezt mondta a VMTT-nek a már említett újvidéki tanácskozásán: „Oktatásunk legnagyobb rákfenéje a tanárok hiánya. A magyar nyelv tanítását kivéve minden tárgyból nagy hiány mutatkozik szaktanároknak, aminek következtében számos iskolában több tantárgyat nem tanulnak az anyanyelvükön a diákjaink. Ezért nélkülözhetetlen egy tanárképző kar megnyitása, ahol kétszakos képzés folyik, hogy a

tanárnak kisebb iskolában is meglehessen a teljes fizetéshez szükséges óraszám. Itt is kihangsúlyozom, hogy **olyan tanárookra van szükségünk, akik magyar szellemiségben nevelkedtek, nemzetiségtudatuk van, hibátlanul beszélnek az anyanyelvüket, ismerik a magyar kultúrát, történelmet, irodalmat, és akik vallják és vállalják magyarságukat. TEHÁT ISKOLÁINK NE CSAK MAGYAR NYELVŰEK LEGYENEK, HANEM MAGYAR SZELLEMISÉGŰEK IS!**” (A magyar tannyelvű felsőoktatás szükségessége és lehetőségei a Délvidéken, In: *A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban*. 40. p.)

Szerb nacionalista tankönyv – magyar diákok kezében

A „rezsinváltás” nem hozott tartalmi változást az iskolai munkában. Slobodan Milošević bukását követően a művelődés és az oktatás felelősei is legfeljebb csak látszólag változtatták meg a magatartásukat. A magyar tankönyvek még mindig a szerb államnacionalizmus szellemében készülnek. Vegyük ezúttal példának a 2002-ben kiadott **Társadalmi ismeretek** c. (1993 óta nyolc kiadást több-kevesebb változtatással – amiről azonban hallgat az impresszum! – megért) könyvet, amely – Biljana Danilović és Dragan Danilović által – „az általános iskolák 4. osztálya számára” íródott. A kiadó szintén belgrádi, érthető tehát, hogy a könyv többi készítője sem magyar. Az már kevésbé, hogy a szakvéleményezők (magyar diákok által használandó tankönyvről van szó!) szintén szerb szakemberek. Egyedül a szerkesztő, a két fordító és a korrektor magyar. Nem igaz, hogy e könyv júliusban jelent meg. Vagy ha mégis így van, akkor hanyagságból vagy tudatos diszkriminációval három hónapig hevertették, mert Szabadkán csak október közepén juthatott a magyar diákok kezébe. Bár ne jutott volna!

A szóban forgó tankönyv súlyos értékzavarban szenved. A szerzők ui. nem csupán a magyar gyerekeket vezetik félre, amikor azok identitástudatát manipulálva, a régi, rosszul értelmezett államérdek szerinti tanterv által vezettetve, az uralkodó nemzet hiúságát kenegetik az első oldaltól az utolsóig. (Ill. kenegették, mert ekkor a szerb tagozatok már új, föltehetőleg emberibb szellemű tankönyvből tanulnak!) A szerb ifjúságnak ti. minél teljesebb, tárgyilagosabb történelemkép kialakítására lenne szüksége ahhoz, hogy az ország deklarált új céljainak megfelelően megtalálhassa a helyét itthon, Európában és a nagyvilágban.

A szerzők – a hagyományos internacionalista, majd nemzeti szocialista demagógiának megfelelően – már a 10. és 11. oldalon kurtán-furcsán elintézik a nemzeti kérdést, mondván, hogy a JSZK-ban „a nemzeti kisebbségek egyenjogúak a nemzetekkel minden jogukban és kötelezettségükben. Az **egyenjogúság** abban nyilvánul meg, hogy akárcsak a nemzeteknek, a nemzeti kisebbségeknek is joguk van a munkára, a társadalmi és egészségügyi biztosításra, az iskolában az anyanyelvű oktatásra, továbbá rádió- és tévéműsorokra stb.” Arról nem szól a tankönyv, hogy a deklarált jogok nem azonosak a megvalósulókkal, tehát a kisebbségeknek még a formai jogaikért (pl. az anyanyelven való tanulásukért) is élethalálharcot kell vívniuk, hát még a lényegiekért (pl. hogy magyarokként érvényesüljenek a társadalmi életben)! E féligazságot tudomásul véve a szerb kisdíák lelkét a jótett, a nagylelkűség hazugága töltötte ki, míg a magyarban az otthon beléje nevelt szorongás fokozódik: ne követelődzünk a társadalomban, hiszen nekünk minden jogunk megvan. Az elméletnek és a gyakorlatnak a skizofrén súrlódása tehát tovább mélyül benne. Egyszer a tankönyv és a tanító által beléje plántált eszmének (hazugságnak) hisz, másszor pedig a saját (és a nemzettársai) tapasztalatának.

A többségi nemzet jósága már a 12. oldalon azzal is aláhúzzatik, hogy „A horvátországi területén élő szerb nemzetet nemzeti kisebbséggé nyilvánították, és megfosztották jogaitól.

Ugyanez történt a bosznia-hercegovinai szerbekkel is.” Mi az, amit hajdani államalkotókként élvezhettek s most elérhetetlen számukra? Erről nem esik szó. A fontos itt annak sejtetése, hogy a szerbek jók, a horvátok és a muzulmánok rosszak, mi magyarok pedig legyünk hálásak.

A történelmi áttekintés is ennek az önártó nárcizmusnak a szolgálatában áll. Sokat mond, hogy a **Népeink múltja** c., a szlávok letelepedésére vonatkozó néhány bekezdés után majdnem kizárólag a szerbek (és crnogoraiak) múltjáról esik szó. A magyar kisdíák ebbe is beletörődik: ő nem tartozik a „népeink” közé.

A huszadik század c. fejezetnek már az első két mondata félrevezető: „A huszadik század elején Szerbia legnagyobb része felszabadult. Déli részét továbbra is a törökök uralták, az északi rész (Vajdaság) pedig az Osztrák—Magyar Monarchiához tartozott.” Így ui. az a hamis képzet alakul ki a diákok tudatában, hogy a mi vidékünk eredetileg Szerbia volt, amelyet az osztrák-magyarok leigáztak. A valóság szerint viszont a trianoni békediktátumot megelőzően több mint ezer éven át csupán két évtizedig kaptak autonómiát a szerbek az osztrákoktól, jutalmul a szabadságharc leverésében való segédkezésükért. S az is tény, hogy a magyar nacionalizmus, eltekintve a szabadságharc kitörése körüli időtől és az első világháborút megelőző korszaktól, nem nehezítette meg a szerb kultúrának a Magyarország területén való fölvirágzását. Erről mint a magyarok elleni gyűlölet mérséklésének lehetőségéről egy szó sem esik a tankönyvben. Hadd tanulják meg idejekorán utálni önmagukat az érdemtelenül jogokat kapott kis magyarok!

Mások jó tulajdonságainak elhallgatása a saját erények túlhangsúlyozásával jár együtt. Ilyen kettős célú mondat pl. a következő: „A Balkán-szövetség nem volt ínyére az Osztrák—Magyar Monarchiának, amely kelet felé szeretett volna terjeszkedni.” Vétkes elhallgatáson ütközhetünk itt meg, hiszen a tankönyvírók a nevezett akkori nagyhatalomban – öntudatlanul a kommunista képletet is alkalmazva – kizárólag a rossznak, az erőszaknak, a

pusztításnak a megtestesítőjét akarják érzékeltetni. (Mintha a kárhozott Monarchia a nagy hibái dacára nem alkotta volna meg a Vajdaságnak mind a mai napig legtartósabbnak bizonyult értékeit!) A pánszlávizmusról, az oroszok s azok segédletével a szláv népek terjeszkedésvágyáról egyetlen szót sem ejtenek. Arról még kevésbé, hogy a négy évszázadon át sötétségben kuksolt Szerbia minden erejével azt igyekezik megvalósítani a délszlávok egy államba tömörítésével, amit a németek, az európai lépték szerint ugyancsak késve – a XIX. században – valósítottak meg.

Pedig ennek figyelmen kívül hagyásával fölfoghatatlan az osztrák trónörökös meggyilkolása. Ferdinándé, aki a véreskező Ferenc József unokaöccseként nem szerette a magyarokat. Ennek dacára is elítélendő Principék tette, amelyet mint orvgyilkos magatartást aligha szabadna nyugtázni a gyerekek előtt azzal, hogy „a haladó boszniai ifjak benne látták az erőszak megtestesítőjét”.

A tankönyv szerint amint a Monarchia „katonái átkeltek a Drinán, tüstént megkezdték Mačva és a Cer-vidék fegyvertelen lakosságának fosztogatását és legyilkolását. Kegyetlen mészárlást hajtottak végre a nők és a gyermekek sorában.” (69. p.) Az állítás hazugsága annak elhallgatásában van, hogy a lakosság a hajdukok hagyományának egyetlen lehetséges harci módszerének megfelelően, orvul belelövődözött a megszállóként betolakodott, de nyugatias fegyelmezettséggel vonuló osztrák—magyar seregbe. Nem gondolva arra, hogy az ilyen kísérletekre a mindenkori katonaságra jellemző bosszúállás, példa-statuálás, a lakosság megfélemlítése következik.

Azt is el kell azonban ismerni, hogy a történelemtankönyv írói rendkívül nehéz helyzetben vannak. Ők ui. az uralkodó politikában még mindig ható népi-nemzeti hiedelemvilághoz kénytelenek alkalmazkodni. A naiv hit szerint időtlen és abszolút értékű az, ami valójában meghatározott történelmi körülmények között, tehát kényszerhelyzetben, ám csak egy meghatározott időben célszerű magatartásként alakult ki. A török uralom alatt sok férfiember számára okosabb volt az erdőbe, a hegyek közé elmenni

betyárnak (hajduknak). Bölcsebb volt csoportokba szerveződni és a tartalmatlanná lett életnek akár a fölládozásával is folyamatosan veszélyeztetni a kegyetlen hatalmat. Ez a hősiesség akkor válik önnön ellentétévé, amikor a szülőfalu valamely rejtekéből vagy gyakran a saját ház padlásáról igyekszik a földühödött „hazafi” érvényt szerezni a bátorságának. Nem számolva a következményekkel, azzal, hogy az indulatkiélésből sokkal több kára, mint haszna van a nemzeti szabadságnak, hiszen a lakosság a túsokat szedő megszálló martalékká válik.

A hódítót persze nem humanista indítékok vezérik a lakosság lehetőség szerinti kímélésében, hanem az, hogy a túliparosodó világban a genocídium értelmetlen cselekvés. A Monarchia tehát nem gyilkolni-rabolni tört be a még igencsak törökös jellegű, szegény Szerbiába, hanem gyarmatosító-kizsákmányoló szándékkal. No meg a pánszláv politikai szarvak letörése érdekében. Ezt elhallgatni előítélet, ifjúságbutítás.

Ám nem különben az is, miszerint a tankönyv csupán néhány közömbös tényt közöl a Jugoszláv Királyságról. Ezeknek több mint egy harmada mi másról szólhatna, mint arról, hogy az új országnak a hódítók okozta nyomorral kellett megküzdenie? Ahelyett, hogy valamiképpen szóvá tenné a nemcsak a kisebbségeket, hanem a társnemzeteket (főleg a horvátokat) a királyságtól elidegenítő monarcho-fasiszta diktatúrát, az uralkodóházzal kapcsolatos eseményeket sorolja föl.

A második világháború kitörésének okát is egyoldalúan a németek és szövetségeseik fasiszmusában jelöli meg. A világért sem mondana olyat, hogy az első világháborút követő, részben érthető határváltoztatásokban igazságtalanság is volt bőven, s hogy az utódállamok ahelyett, hogy eleget tettek volna a kisebbségek irányában vállalt kötelezettségeiknek, nyílt vagy leplezett embertelenséggel azok beolvasztására törekedtek.

Amit a német (és a horvát) fasiszták és csatlósai elrontottak, azt a szerbeknek egy megújult Jugoszláviában sikerült újjáteremteni.

Jellemző, hogy ezekről az ellentmondásos évtizedekről is csupán jót olvashatnak a kisdíjakok, ha egyáltalán van kedvük ehhez a propaganda ízű szöveghez. Az már az előbbiekből következik, hogy a szerzők Nagy-Jugoszlávia széthullásáért is „egyres köztársaságok”-at, név szerint Szlovéniát és Horvátországot teszik felelőssé a széthullásért.

Mindebben azonban az a legszörnyűbb, hogy ez a szerb gyerekeket félrenevelt (nemzeti kivagyiságot súlykoló) antipedagógia 2002-ben a betegedésnek még a kezdeti fázisában levő magyar gyerekek pszichéjét is sújtja. Akkor is, ha szó szerint nem találkozhatnak azzal a gondolattal, mely szerint ők és szüleik attól a nemzettől kapott egyenjogúságot élvezik, amelyik országát az ő nagyvagy déd szüleik végigrabolták és -gyilkolták.

Ettől a szép külsejű könyvtől az egészséges elme csak iszonyodhatott. Mégsem vonták ki a forgalomból.

A „multikulturális” egyetem szabadkai modellje

Az előbbiekből következően az egyetemalapítás létfontosságú. Az ennek érdekében 2003 őszén Szabadkán megtartott Felsőoktatási Konferenciát azzal a céllal hívta össze a Magyar Nemzeti Tanács, hogy a tanügyben legjáratosabb szakemberek mérjék föl a tanítás adott helyzetét, s nyilatkozzanak: melyek azok felsőoktatási formák, intézményes megoldások, amelyek lényegesen javíthatnának az anyanyelvű oktatás színvonalán.

A szervezőnek, s a bevezető előadásokat tartók beállítottságának ismeretében, a konferencia eredménye sejtethető volt. Az elhangzottakban a nemzetünkre megalázó oktatásügyi tények föltárása, s az ezekre épülő javaslatok voltak igazán meggyőzők. Bár Magyar Bálint közoktatási miniszter is elment a beszédében addig, amíg a magyar kormánypolitika és a párthovatartozása engedte. És Gašo Knežević belgrádi oktatási miniszter hozzáállásával is

viszonylag meg lehetett elégedve az, aki ismerte az adott szerbiai politikai helyzetet.

A délutáni szekciómunkát mégis Kasza József belgrádi politikus, a VMSZ pártszervezet elnöke (egyébként közgazdász) előadása pecsételte meg. A globalizmus frazeológiájának szellemében a multietnikus környezetnek egyedül megfelelő, többnyelvű szabadkai egyetemről beszélt. Aggályosan hangsúlyozta, hogy a majd Szabadkán tanulóknak az elhelyezkedésük érdekében ismerniük kell a többség nyelvét. Emellett a világnyelveken való tanulás fontosságát domborította ki, minthogy ma már az ismeretek folyamatosan érkezhettek a földgolyó bármely tájáról. Más szóval a politikus szerint az egynyelvűség önkárosító elszigetelődéshez vezetne. Egyébként is – tette hozzá – ami most reálisnak tűnik, az a lehetséges politikai visszarendeződés miatt könnyen illúziónak bizonyulhat.

Felületes, a belgrádi hatalom napi politikai érdekeihez igazodó állásfoglalás ez. A közgazdász politikus alkalmi beszédében megfeledkezett arról, hogy az egyetem intézménye a kulturáltabb világban nevel is. Nem úgy, mint Jugoszláviában, ahol a pedagógia évtizedeken át másod- vagy harmadrangú, sőt egy évtizeden át teljességgel mellőzött tantárgy volt. E probléma tünetei a nemzeti kisebbségeknél a többségekkel ellentétes módon jelentkeznek. Ez ránk vonatkozóan azt jelenti: a mi ifjúságunk egészséges fölnőtté válása, korszerű ismeretekkel való ellátása csak akkor valósulhat meg, ha mindenekelőtt egy nyelvet (azét a kultúráét, amelybe beleszületett) minél alaposabban elsajátíthat. Ez az alapfeltétele a provincializmus leküzdésének és a lényegi szeparatizmus (a kisebbségi ember igazi énjének elrejtése) megakadályozásának. Mivel ui. a tudósok már bebizonyították, hogy a gondolkodás (s ezzel együtt a kreativitás) fejlődését serkentheti vagy hátráltathatja az a nyelv, amelyen csecsemőkorunk óta fejezzük ki magunkat, ezért az egyetemi tanulmányok nyelvének föltétlenül és teljesen magyarnak kell lennie.

A szabadkai kétnyelvűség (eddig „multikulturalizmus”) már a hetvenes évek első felében megbukott. (Lásd erről pl. Tóth Lajos: **Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig** /1994/ c. könyvét, vagy Horváth Mátyás írását az **Anyanyelv – „államnyelv”** /1976/ c. tanulmánygyűjteményben. Hogy Ágoston Mihály vizsgálódásairól ne is beszéljünk!)

Ahogy a lelkiismeretesek már évek óta szokták mondogatni (s a szekcióüléseken is többen kijelentették): a reménytelennek látszó helyzetben csupán az óvodától az egyetemig anyanyelven megszerveződő oktatás segíthet. Az aggályoskodók véleményével ellentétben az eddigi lényegi szeparatizmusból ez a legbiztosabb út Európa – és a szerb, valamint a világnyelvek felé is. Elsősorban azért, mert a jelzett irányban csak az egészséges ember haladhat megelégedéssel, viszont a nyelvünknek a jogaiba való visszahelyezése olyan közpszichológiai javulással és gazdasági emelkedéssel járhatna, hogy a vidékünk remélhetőleg rövidesen leköszönne az öngyilkosok világrekorderének címéről, s a szenvedélybetegek száma is mérséklődne. Nyilvánosan vállalt elismert magyarsága eredményeként ti. az ember nagyobb magabiztossággal tanulná és – szükség szerint – használná a szerb nyelvet is.

A globalizációnak nyilvánvalóan nem csupán kommunikáció-gyorsulási és gazdasági vonatkozásai vannak, hanem kulturális és pedagógiai előnyei is lehetnek. Ezeket kihasználva bízhatunk abban, hogy Szerbia nem a visszafasizálódást, kóros szeparálódását, tehát a területvesztéseinek folytatását, a szerbség önpusztításának állandósítását választja, hanem az életet, az alkotást, a jómódot: Európát. S ez a határoknak a schengeni kitérőt követő légiesedésével s a magyar kultúra tekintélyének további, érdeme szerinti növekedésével fog járni. Ennek megfelelően tisztességes (valóságos) multikulturalizmussal is.

Az állításom addig tűnhet utópikusnak, míg meg nem alakul a Magyar Egyetem, s nem tesz szert – kezdetben főleg a szegedi és a

pécsi társegyetemeinek tanárai által jobban megtámogatottan – olyan tekintélyre, mint általában a magyar iskoláztatás, amely a világkultúra jó néhány élvonalbeli tudósát „röpítette föl” a pályára. (Róluk Ribár Béla 1997-ben **Híres magyar tudósok** címen könyvet jelentetett meg.) Annak a valóságérzéknek, előrelátásnak, tervszerűségnek, alaposságnak, állhatatosságnak, módszerességnek és megbízhatóságnak kellene teret kapnia a Magyar Egyetemen, amely korábban csak egyéneként, esetleg kisebb, a többség által szorongatott csoportban érvényesülhetett a vajdasági felsőoktatás magyar professzorai tevékenységében.

A Magyar Egyetem elképzelését, amelynek azért lelkes támogatói is voltak a konferencián, elsősorban néhány újvidéki egyetemi tanár minősítette illúzióknak a szekcióülésen. Persze, névlegesen a vállalkozás politikai jellegétől ódzkodtak, többször is mondván, hogy itt szakmai kérdések vannak terítéken, s csupán a helyzet, a szükségletek és a lehetőségek további tanulmányozásával, lépésről lépésre, alapos megfontolással lehet megtalálni a módot, amely javíthatna a valóban súlyos helyzeten.

Magától értődik: azok körülményeskedtek, akiknek a tevékenysége értelmében inkább akadályozni, mint serkenteni kell a régiók kultúrájának államhatároktól független tudatosítását, legalizálását. Akiknél pozícióérdek annak a ténynek az elkenése, amely szerint a ma is létező trianoni határ nem teszi indokolttá pl. a magyar nyelv és irodalom egyetemi oktatásának a magyarországitól való jelentős különbözését; s akik a többféleképpen értelmezhető törvényeket a saját gyarló érdekeiknek megfelelően alkalmazva, maffiózók módjára, tehetséges fiatalokat diszkriminálnak pl. diplomahonosítás ügyében.

Ennek megfelelően Bányai János és Gerold László a magyar felsőoktatás kérdéseinek rendezésében nem egyszer a törvények tiszteletére apellált. Nem akarva tudni, hogy az érvényben levő törvényeket is halandó emberek alkották, akiken szintén

segítenénk, nem csupán önmagunkon, ha a törvények módosítására, ill. újjákkal való helyettesítésre igyekeznénk rávenni őket.

A nevezettek azt is figyelmen kívül hagyták, hogy a szakmát nemcsak a balkáni államvédelmi érdekeknek megfelelően lehet művelni, hanem nyitottan, emberségi-emberiségi kontextusban, s ennek előfeltételeként: a nemzeti kultúra teljességében. Azaz – a tanügy vonatkozásában – vállalva, konkretizálva a pedagógia időtlen imperativusát. Vagyis ha korábban visszahúzóds, elhallgatás, túrés, fél-illegalitás s ezeknek kompenzációs formái válhattak domináns tulajdonságaivá a pedagógusoknak, különösen a magyaroknak, akkor végre a polgári egyenjogúság és a régiószellem elvei kerekednének fölül – méghozzá elsősorban az egyetemi oktatók példamutatásában. A mi szempontunkból a magyar nyelv és kultúra egységes szellemének életre keltéséről van szó a Vajdaság magyarjai tanügyének egészében, nemzeti öntömjeenezés nélkül, a tárgyilagosság európai igényének megfelelően és az emberi jogok érvényesülésének természetességével. E nélkül az oktatás az oktatásért elve, az anyagi-gazdasági haladás délibábja által vezetve, a technikák újításával egyenes arányban: emberi mivoltunk további korcsosodását serkentené. A kommunizmus materializmusa borulna itt az amerikai típusú fogyasztói álkultúra kebelére.

E negatív folyamatot nyugtázza a Magyar Tanszék, amikor hónapokon át a sajtóban vitatkozik két egyetemistával és azok pártfogóival a diplomahonosítás ügyével kapcsolatban. A szegedi egyetemen diplomázott fiataloknak kilenc (utóbb megegyezésként ajánlott: hét) tantárgyból kellene különbözeti vizsgát tenniük ahhoz, hogy a képzettségük szerint helyezkedhessenek el Szerbiában. Noha a nosztrifikálás kérdése más katedrák ill. tudományágak esetében többnyire rendeződött, s törvényes akadály nem lenne az anyaországban szerzett magyar szakos diploma elismerésének, a Magyar Tanszék számára saját tekintélyérdeke fontosabb a fiatalok érvényesülési lehetőségeinél és a határok légiesítésének, a

régiószellem kialakításának (végső soron a bolognai folyamat) időszerű törekvésénél.

Ez a szerb hatalmat túlzott lojalitással szolgáló magatartás ösztönözte összefogásra azt a néhány civil szervezetet, amely memorandumot tett közzé a diszkriminált fiatalokkal szembeni bánásmód humanizálása, a diplomáik elismertetése, s általában a Magyarországon iskolázottak visszatérésének megkönnyítése érdekében. A kezdeményezés eredménytelen maradt, a Magyar Tanszék a hallgatásával szabotálta el a nemzetközi érdekű és etikus megoldást.

A délvidéki magyar oktatás és nevelés körülményeinek embertelensége egyre kifejezettebb. Ennek hatására fogott össze a Szabad Líceum 2004 novemberében a VMTT-vel, s a szabadkai Városi Könyvtárban összehívta a vajdasági magyar civil szervezetek iskolaügyben érdekelt képviselőit. A tanácskozáson megválasztott akcióbizottság elnöke dr. Vajda Gábor lett, akivel a következő hónapokban elsősorban Ribár Béla akadémikus, a VMTT elnöke és Szalma József jogászprofesszor, a VMTT alelnöke működött együtt. Annak a dokumentumnak az alapján, amelyet Szalma József már 2001-ben létre hozott, s mely egyszer már a szerb fővárosban elutasított, egyszerre intéznek kérelmet mind a belgrádi, mind pedig a budapesti illetékes minisztériumokhoz a délvidéki Magyar Egyetem és az önálló magyar iskolarendszer megteremtése érdekében. Válasz azonban csak Belgrádból érkezik. Ennek értelmében a Magyar Nemzeti Tanács illetékes az ügy megoldása szempontjából.

A következőkben (a 2004-es év folyamán) több ízben kerül sor megbeszélésre a Magyar Nemzeti Tanács Pedagógiai Osztályának megbízottja és a civil szervezetek Iskolaügyi Bizottságának képviselői között. Ennek eredményeként veszik számba azokat a pedagógusokat, iskolaigazgatókat, akik Vajdaság szerte a legtöbbet tehetnék a magyar iskolarendszer megteremtése érdekében. Végül 2004 decemberében összehívják az iskolák ismertebb személyiségeit,

ám a találkozón végzett munkának a Magyar Nemzeti Tanács lagymatag hozzáállása következtében nem lett érdemi folytatása. A vezetés passzív magatartása tükröződik a többi között abban a tehetetlenségben is, amely a bánási Magyaríttebé oktatásának válsága kezelésében jutott kifejezésre.

Ez készteti a civil szervezetek Iskolaügyi Bizottságát arra, hogy a Magyar Egyetem és az önálló iskolarendszer megalapítására vonatkozó (civil társaságok vezetői és egyetemi tanárok által aláírt) folyamodványát Szerbia három vezető személyiségéhez (Tadićhoz, Koštunicához és Ljajićhoz) juttassa el. Minthogy erre a kérelemre sem érkezett válasz, a Bizottság a strasbourgi bírósághoz fordult. A levél Magyarország brüsszeli képviselőinek (Becsey Zsoltnak és Tabajdi Csabának) a kezébe került. Az ügy megoldása nem utolsósorban attól függ, milyen eredményre jut a délvidéki magyar fiataloknak a Civil Mozgalomban kifejeződő kezdeményezése, a Magyar Egyetem megalapítása érdekében folyó, támogató aláírásokat gyűjtő akció.

A minél teljesebb autonómia megteremtésétől függ a VMSZ kezdeményezésére magyarországi támogatással Szabadkán, ill. Zentán a tehetséges fiatalok itthon tartásának érdekében megnyitott tehetséggondozó gimnáziumok jelentősége. E középiskolák ui. nem az európai, hanem a szerbiai (karlócai) minta szerint működnek, s csupán a magyar autonómia megteremtésével tehetnek érdemben eleget a vállalt feladatuknak. A szabadkai Kosztolányi Dezső Nyelvi Gimnáziumba iratkozók többsége, az igazgatónő véleménye szerint, nem rendelkezik a magasabb szintű oktatásba való bekapcsolódáshoz nélkülözhetetlen előtudással. Viszont hogy a tanárok az egyensúly megteremtése érdekében keveset tehetnek, arról Hódi Sándor pszichológus a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium működésével kapcsolatban szerzett tapasztalatai alapján a következőket írja: „A tehetséggondozó iskolák a konkrét gyerekek ismeretében maguk állítják össze programjukat, amelyeket menet közben, ha szükséges, többször megváltoztatnak, újraírnak, a

gyerekek fejlődéséhez és a változó körülményekhez igazítanak. Ezzel szemben nálunk a programot a minisztérium írja elő, az oktatás pedig klasszikus módon folyik. A mi iskolánk nemcsak hogy a tehetséggondozáshoz szükséges támogatásban nem részesül, de nem rendelkezik a tehetséggondozáshoz szükséges autonómiával sem.” (MSZ, 2005. V. 28., 29.)

Ez pedig azt jelenti, hogy a tehetséggondozókból a szerb és a vele együttműködő vajdasági magyar politikának egyelőre több haszna van, mint azoknak a magyar diákoknak, akik az északi határon túl jobb feltételek mellett kaphatták volna meg azt, ami a tehetségük és az ambíciójuk szerint megilleti őket. A Magyar Nemzeti Tanács a tehetséggondozók érdemi működtetésénél jóval kisebb feladatokat is képtelen elvégezni. Mivel a szerepe szerint csupán javaslati lehetnek és csak kérelmezhet, nem oldhatta meg pl. a tordai iskola önállósodásának, a magyarittabéi magyar tantestület létrehozásának kérdését sem. És a tankönyvbehozatal tekintetében sem juthatott tartósan érvényes eredményhez, mert a belgrádi minisztérium a trianoni békediktátum óta érvényes gyakorlata szerint, ha a halasztgatásai után hoz is a magyar pedagógusok munkáján némileg könnyítő döntést, az a legjobb esetben is csak rövid ideig érvényes.

*Részlete az Aracsban jelent meg (2006. 2. sz. 10-25. p.)